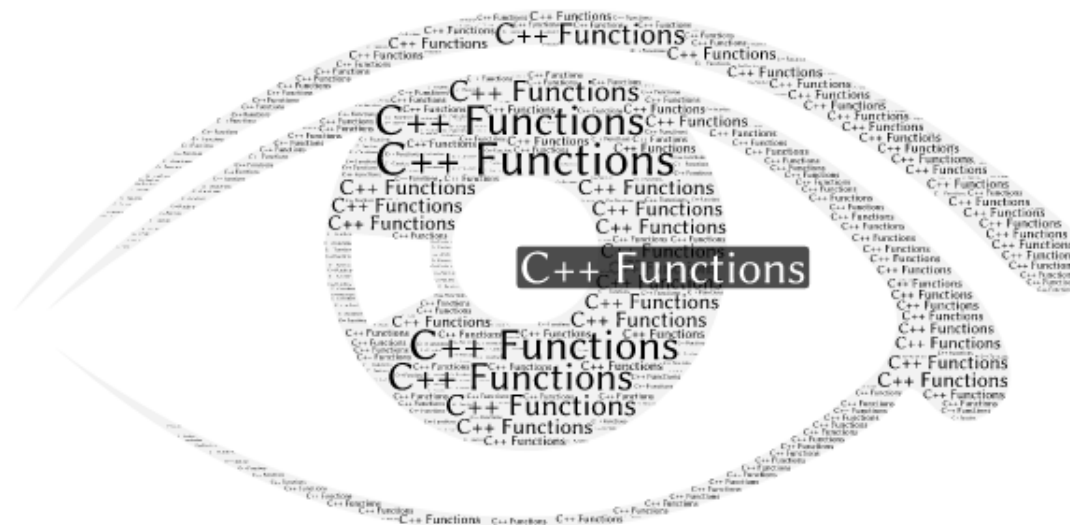

مبانی کامپیوتر و برنامه سازی

اسلاید دوازدهم

«برنامه نویسی مقدماتی به زبان C++»

بخش پنجم : توابع (بخش اول)

محمد سعید صفایی صادق

(استفاده از اسلایدها صرفاً برای دانشجویان مجاز می باشد!)

۱۴۰۲

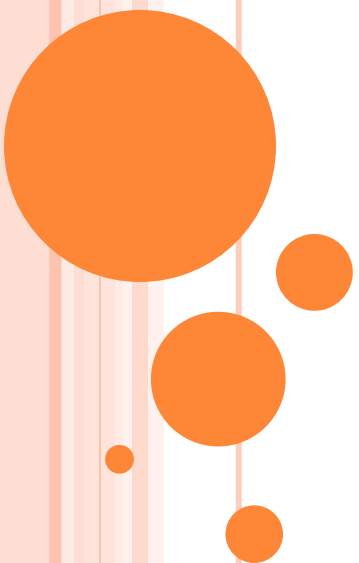
www.SaeidSafaei.ir

دس

مبانی کامپیوتر

۱۲

مقدمه توابع

تابع

برنامه‌های واقعی و تجاری بسیار بزرگ‌تر از برنامه‌هایی هستند که تاکنون بررسی کردیم.

برای این که برنامه‌های بزرگ قابل مدیریت باشند، برنامه‌نویسان این برنامه‌ها را به زیربرنامه‌هایی بخش‌بندی می‌کنند.

این زیر برنامه‌ها «تابع» نامیده می‌شوند.

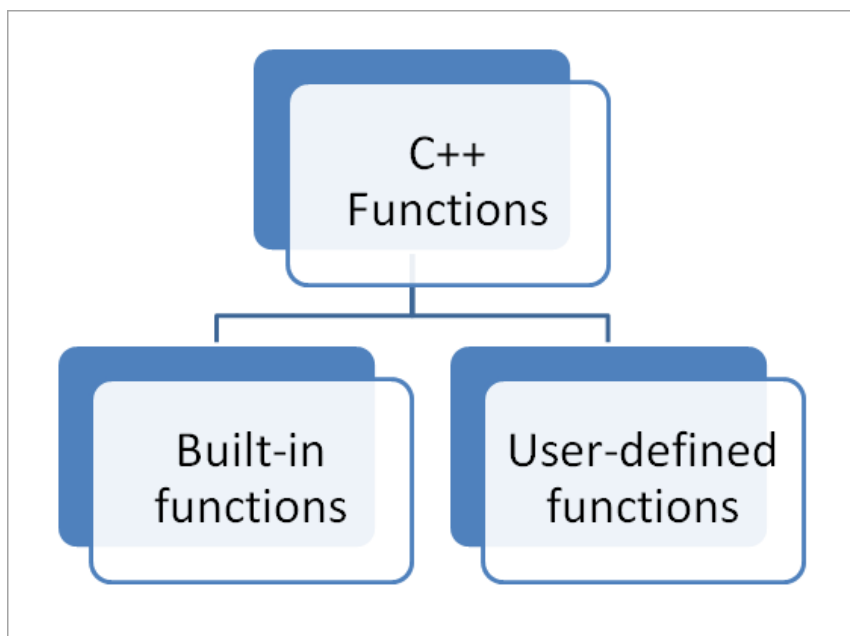
توابع را می‌توان به طور جداگانه کامپایل و آزمایش نمود و در برنامه‌های مختلف دوباره از آنها استفاده کرد.

تابع

بسته به اینکه توابع توسط برنامه نویس نوشته شده باشند یا از قبل موجود باشند، به دو دسته تقسیم می شوند:

۱- توابع کتابخانه ای

۲- توابع نوشته شده توسط کاربر

تابع

در حالت کلی دو نوع تابع وجود در برنامه C++ دارد.

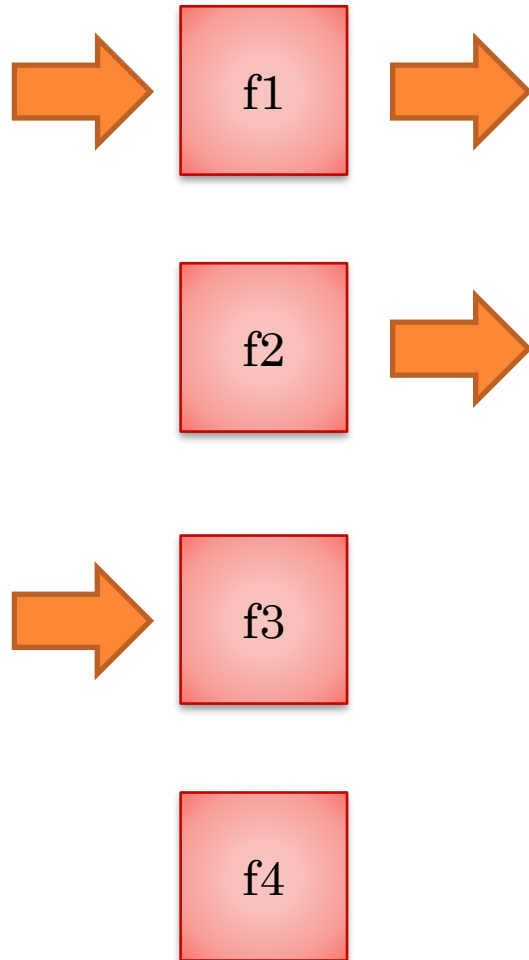
یک نوع از توابع از قبل به صورت برنامه نویسی شده تهیه شده و قابل دسترس هستند و باید جهت استفاده فراخوانی شوند و توابع دوم، محصول عملکرد کاربر است.

توابع دسته اول را **توابع کتابخانه ای** و توابع قسمت دوم را **توابع نوشته شده** نامند.

اولین و مهمترین تابع از توابع C++ تابع اصلی یا همان تابع `main()` که اجرای برنامه منوط به وجود آن بوده و در سرخطهای برنامه نوشته می شود.

مقدمه

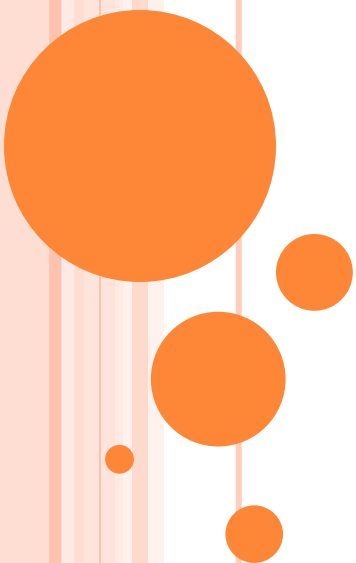
انواع تابع از نظر ورودی و خروجی

ورودی ندارد void	ورودی دارد	ورودی خروجی
گروه ۲	گروه ۱	خروجی دارد
گروه ۴	گروه ۳	خروجی ندارد void

توضیحات تکمیلی (صفحه ۴۱)

توابع کتابخانه ای

۱- توابع کتابخانه ای

«کتابخانه C++ استاندارد» مجموعه‌ای است که شامل توابع از پیش تعریف شده و سایر عناصر برنامه است.

تابع‌های کتابخانه تابع‌های داخلی زبان برنامه‌نویسی ++C هستند.

برنامه‌نویس می‌تواند با فراخوانی مستقیم تابع از این تابع‌های کتابخانه استفاده کند و نیازی نیست که آن‌ها را خودش بنویسد.

این توابع و عناصر از طریق «سرفایل‌ها» قابل دستیابی‌اند.

قبلا برخی از آن‌ها را استفاده کرده‌ایم: تابع `sqrt()`، `pow()` که در `math.h` یا `cmath` تعریف شده است و ... .

مثال توابع کتابخانه ای

```
1 #include <iostream>
2 #include <cmath>
3
4 using namespace std;
5
6 int main()
7 {
8     double number, squareRoot;
9     cout << "Enter a number: ";
10    cin >> number;
11
12    // sqrt() is a library function to calculate square root
13    squareRoot = sqrt(number);
14    cout << "Square root of " << number << " = " << squareRoot;
15    return 0;
16 }
```

Enter a number: 26
Square root of 26 = 5.09902

۱- توابع کتابخانه ای

در مثال فوق، تابع کتابخانه `sqrt()` برای محاسبه ریشه مربع یک عدد استفاده می‌شود.

به کد `<cmath#> include` در برنامه فوق توجه کنید.

در این کد `cmath` یک فایل «هدر» است.

تعریف تابع `sqrt()` یعنی بدنه تابع در فایل هدر `cmath` قرار دارد.

زمانی که فایل `cmath` را برنامه خود بگنجانید، می‌توانید از همه تابع‌های تعریف شده در آن استفاده کنید.

توابع کتابخانه ای

این کار «فراخوانی تابع» یا «احضار تابع» گفته می‌شود.

بنابراین وقتی کد $\text{sqrt}(x)$ اجرا شود، تابع $\text{sqrt}()$ فراخوانی می‌گردد.

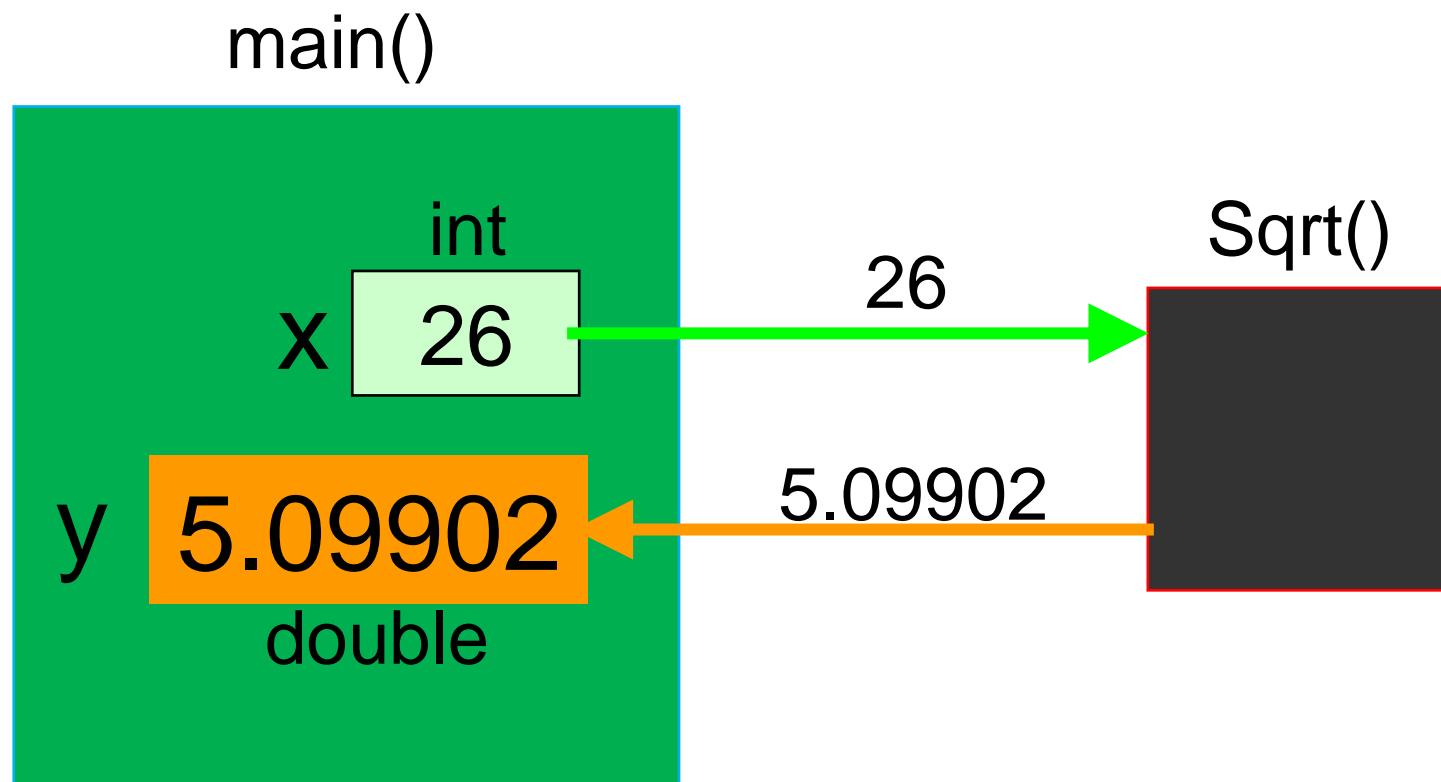
عبارت X درون پرانتز «آرگومان» یا «پارامتر واقعی» فراخوانی نامیده می‌شود.

در چنین حالتی می‌گوییم که X توسط «مقدار» به تابع فرستاده می‌شود.

لذا وقتی $x=26$ است، با اجرای کد $\text{sqrt}(x)$ تابع $\text{sqrt}()$ فراخوانی شده و مقدار ۲۶ به آن فرستاده می‌شود.

تابع مذکور نیز حاصل $5/09902$ را به عنوان پاسخ برمی‌گرداند...

این فرایند در نمودار زیر نشان داده شده است.

چگونه از توابع کتابخانه ای استاندارد استفاده کنیم؟

۱. شروع

۲. برای وجود تابع استاندارد در `C++` جستجو می کنیم

۳. اگر تابع استاندارد پیدا شد، اطلاعات زیر را مورد نیاز داریم:

- تعداد و نوع ورودی

- نوع خروجی

- نام تابع

- سرفایلی که تابع در آن تعریف شده است

۴. سرفایل را به برنامه اضافه می کنیم

۵. متناسب با اطلاعات تابع، تابع را در برنامه در محل مورد نظر فراخوانی می

کنیم

۶. پایان

توابع کتابخانه ای

بعضی از سرفایل‌های کتابخانه C++ استاندارد که کاربرد بیشتری دارند در

جدول زیر آمده است: <https://en.cppreference.com/w/cpp/header>

سرفایل	شرح
<code><assert></code>	تابع <code><assert></code> را تعریف می‌کند
<code><ctype></code>	توابعی را برای بررسی کاراکترها تعریف می‌کند
<code><cmath></code>	ثابت‌های مربوط به اعداد ممیز شناور را تعریف می‌کند
<code><climits></code>	محدوده اعداد صحیح را روی سیستم موجود تعریف می‌کند
<code><cmath></code>	توابع ریاضی را تعریف می‌کند
<code><cstdio></code>	توابعی را برای ورودی و خروجی استاندارد تعریف می‌کند
<code><cstdlib></code>	توابع کاربردی را تعریف می‌کند
<code><cstring></code>	توابعی را برای پردازش رشته‌ها تعریف می‌کند
<code><ctime></code>	توابع تاریخ و ساعت را تعریف می‌کند

این سرفایل‌ها از کتابخانه C استاندارد گرفته شده‌اند. استفاده از آن‌ها شبیه استفاده از سرفایل‌های C++ استاندارد (مانند `<iostream>`) است. برای مثال اگر بخواهیم تابع اعداد تصادفی `rand()` را از سرفایل `<stdlib.h>` به کار ببریم، باید دستور پیش‌پردازنده زیر را به ابتدای فایل برنامه اصلی اضافه کنیم:

```
#include <stdlib.h>
```


مثال:

```
1 #include <iostream>
2 #include <stdlib.h>
3 using namespace std;
4 int main() {
5     int v1,v2,v3;
6     v1 = rand() % 100;           // v1 in the range 0 to 99
7     v2 = rand() % 100 + 1;       // v2 in the range 1 to 100
8     v3 = rand() % 30 + 1985;     // v3 in the range 1985-2014
9     cout<<v1<<" "<<v2<<" "<<v3<<" ";
10 }
```

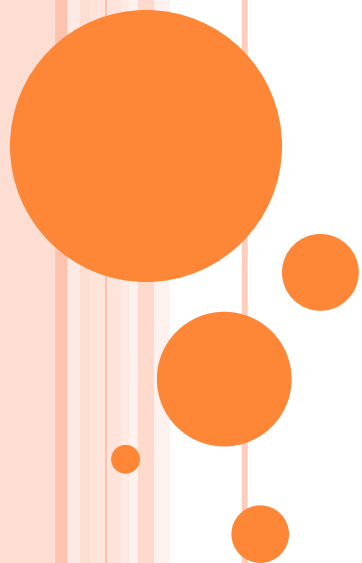
$v2 = \text{rand}() \% 100 + 1;$ // v2 in the range 1 to 100

$v3 = \text{rand}() \% 30 + 1985;$ // v3 in the range 1985-2014

۳۰ تا عدد از خود ۱۹۸۵ بشمار برو جلو

توابع ساخت کاربر

user-defined functions

توابع ساخت کاربر

گرچه توابع بسیار متنوعی در کتابخانه C++ استاندارد وجود دارد ولی این توابع برای بیشتر وظایف برنامه‌نویسی کافی نیستند.

علاوه بر این برنامه‌نویسان دوست دارند خودشان بتوانند توابعی را بسازند و استفاده نمایند.

توابع ساخت کاربر

یک تابع ساخت کاربر دو قسمت دارد: ۱-عنوان ۲- بدنه.
عنوان یک تابع به صورت زیر است:

(فهرست پارامترهای ورودی) نام تابع نوع بازگشتی

مثال:

```
int cube(int x)
{
...   بدنه تابع
return ...
}
```

بدنه تابع، یک بلوک کد است که در ادامه عنوان آن می‌آید. بدنه شامل دستوراتی است که باید انجام شود تا نتیجه مورد نظر به دست آید. بدنه شامل دستور return است که پاسخ نهایی را به مکان فراخوانی تابع برمی‌گرداند.

نوع بازگشتی تابع cube() که در بالا تعریف شد، int است. نام آن cube می‌باشد و یک پارامتر از نوع int به نام x دارد. یعنی تابع cube() یک مقدار از نوع int می‌گیرد و پاسخی از نوع int تحویل می‌دهد.

تابع cube()

یک مثال ساده از توابع ساخت کاربر:

```
int cube(int x)
```

```
{ // returns cube of x:
```

```
    return x*x*x;
```

```
}
```

```
int cube(int x)
```

```
{ // returns cube of x:
```

```
    int y;
```

```
    y = x*x*x;
```

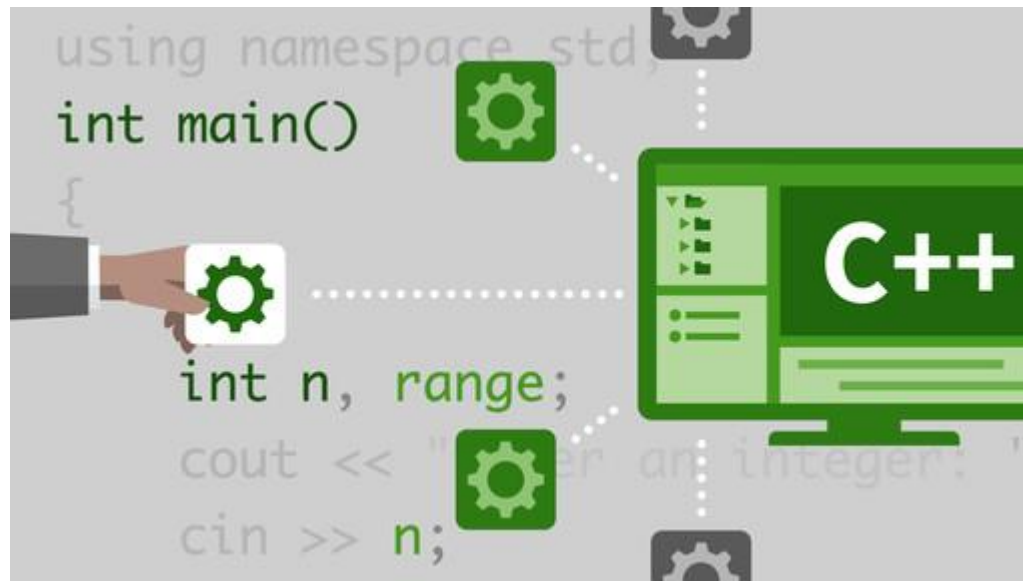
```
    return y;
```

```
}
```

این تابع، مکعب یک عدد صحیح ارسالی به آن را برمی‌گرداند. بنابراین فراخوانی `cube(2)` مقدار 8 را برمی‌گرداند.

عبارت **int main()** که در همه برنامه‌ها استفاده کرده‌ایم یک تابع به نام «تابع اصلی» را تعریف می‌کند. نوع بازگشتی این تابع از نوع **int** است. نام آن **main** است و فهرست پارامترهای آن خالی است؛ یعنی هیچ پارامتری ندارد.

برنامه آزمون:

وقتی یک تابع مورد نیاز را ایجاد کردید، فوراً باید آن تابع را با یک برنامه ساده امتحان کنید. چنین برنامه‌ای **برنامه آزمون** نامیده می‌شود.

برنامه آزمون یک برنامه موقتی است که باید «سریع و ساده» باشد؛ یعنی:

لازم نیست در آن تمام ظرافت‌های برنامه‌نویسی - مثل پیغام‌های خروجی، برچسب‌ها و راهنماهای خوانا - را لحاظ کنید.

تنها هدف این برنامه، امتحان کردن تابع و بررسی صحت کار آن است.

یک برنامهٔ آزمون برای تابع `cube()`

کد زیر شامل تابع `cube()` و برنامهٔ آزمون آن است:

```
1 #include <iostream>
2 using namespace std;
3
4 int cube(int x)
5 { // returns cube of x:
6     return x*x*x;
7 }
8 int main()
9 { // tests the cube() function:
10     int n=1;
11     while (n != 0)
12     {
13         cin >> n;
14         cout << "\tcube(" << n << ") = " << cube(n) << endl;
15     }
16 }
```

برنامهٔ حاضر اعداد صحیح را از ورودی می‌گیرد و مکعب آن‌ها را چاپ می‌کند تا این که کاربر مقدار 0 را وارد کند.

دو روش اعلان تابع (صفحه ۳۰)

یک برنامهٔ آزمون برای تابع `cube()`
کد زیر شامل تابع `cube()` و برنامهٔ آزمون آن است:

```
1 #include <iostream>
2 using namespace std;
3
4 int cube(int) ;
5 int main()
6 { // tests the cube() function:
7     int n=1;
8     while (n != 0)
9     { cin >> n;
10      cout << "\tcube(" << n << ") = " << cube(n) << endl; }}
11 int cube(int x)
12 { // returns cube of x:
13     return x*x*x;
14 }
```

برنامهٔ حاضر اعداد صحیح را از ورودی می‌گیرد و مکعب آن‌ها را چاپ می‌کند تا این که کاربر مقدار 0 را وارد کند.

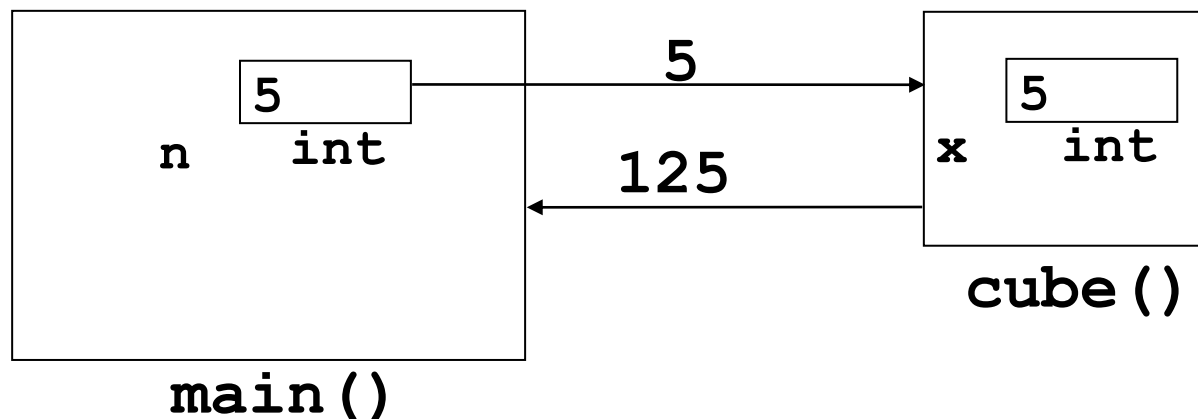
دو روش اعلان تابع (صفحه ۳۰)

توابع ساخت کاربر

هر عدد صحیحی که خوانده می‌شود، با استفاده از کد **cube(n)** به تابع **cube()** فرستاده می‌شود. مقدار بازگشتی از تابع، جایگزین عبارت **cube(n)** گشته و با استفاده از **cout** در خروجی چاپ می‌شود.

دقت کنید که تابع **cube()** در بالای تابع **main()** تعریف شده زیرا قبل از این که تابع **cube()** در تابع **main()** به کار رود، کامپایلر **C++** باید در باره آن اطلاع حاصل کند.

می‌توان رابطه بین تابع **main()** و تابع **cube()** را شبیه این شکل تصور نمود:

یک برنامه‌آزمون برای تابع `max()`: تابع زیر دو پارامتر دارد.

این تابع از دو مقدار فرستاده شده به آن، مقدار بزرگ‌تر را برمی‌گرداند:

```
1 #include <iostream>
2 using namespace std;
3 int max(int x, int y) // returns larger of the two given integers
4 { int z;
5   z = (x > y) ? x : y ;
6   return z; }
7 int main()
8 {
9   int m, n;
10  do {
11    cin >> m >> n;
12    cout << "\tmax(" << m << ", " << n << ") = " << max(m,n) << endl;
13  }
14  while (m != 0);
15 }
```

توابع ساخت کاربر

توابع می‌توانند بیش از یک دستور `return` داشته باشند. مثلاً تابع `max()` را مانند این نیز می‌توانستیم بنویسیم:

```
int max(int x, int y)
```

```
{ // returns larger of the two given integers
  if (x < y) return y;
  else return x;
}
```

در این کد هر دستور `return` که زودتر اجرا شود مقدار مربوطه‌اش را بازگشت داده و تابع را خاتمه می‌دهد.

دستور `return` نوعی دستور پرش است (شبیه دستور `break`) زیرا اجرا را به بیرون از تابع هدایت می‌کند. اگرچه معمولاً `return` در انتهای تابع قرار می‌گیرد، می‌توان آن را در هر نقطه دیگری از تابع قرار داد.

به دو روش میتوان توابع را تعریف نمود:

۱- توابع قبل از تابع `main()` و بعد از سرفایل ها به طور کامل با بدنه مربوطه آورده شوند.

(شما این روش را خوانده اید، مانند مثال هایی که دیدید)

۲- راه دیگری که بیشتر رواج دارد این گونه است که ابتدا تابع **اعلان** شود، سپس متن برنامه اصلی `main()` بیاید، پس از آن تعریف کامل تابع قرار بگیرد.

روش ۲	روش ۱
اعلان تابع Main عنوان تابع متن اصلی تابع	عنوان تابع متن اصلی تابع Main

توابع ساخت کاربر

int max(int,int);

تابع max() با اعلان جدا از تعریف آن

```
int main()
```

```
{ int m, n;
```

```
do
```

```
{ cin >> m >> n;
```

```
cout << "\tmax(" << m << ", " << n << ") = "
```

```
<< max(m,n) << endl; }
```

```
while (m != 0);}
```

این برنامه همان برنامهٔ آزمون تابع max() در مثال های قبلی است. اما این جا اعلان تابع بالای تابع اصلی ظاهر شده و تعریف تابع بعد از برنامهٔ اصلی آمده است:

m و n آرگومان های ورودی هستند.

int max(int x, int y)

```
{ if (x < y) return y;
```

```
else return x;}
```

توجه کنید که پارامترهای x و y در بخش عنوان تعریف تابع آمده اند (طبق معمول) ولی در اعلان تابع وجود ندارند.

متغیر محلی، توابع محلی:

متغیر محلی، تغییری است که در داخل یک بلوک اعلان گردد. این گونه متغیرها فقط در داخل همان بلوکی که اعلان می‌شوند قابل دستیابی هستند.

چون بدنه تابع، خودش یک بلوک است پس متغیرهای اعلان شده در یک تابع متغیرهای محلی برای آن تابع هستند.

متغیرهای محلی درون یک تابع، در تابع اصلی تعریف نشده اند.

این متغیرها فقط تا وقتی که تابع در حال کار است وجود دارند.

پارامترهای تابع نیز متغیرهای محلی محسوب می‌شوند.

توابع ساخت کاربر

تابع فاکتوریل: فاکتوریل عدد صحیح n برابر است با:

$$n! = n(n-1)(n-2)..(3)(2)(1)$$

تابع زیر، فاکتوریل عدد n را محاسبه می کند:

```
long fact(int n)
```

```
{
```

```
if (n < 0) return 0;
```

```
int f = 1;
```

```
while (n > 1)
```

```
    f *= n--;
```

```
return f;
```

```
}
```

این تابع دو متغیر محلی دارد:
 n و f پارامتر n یک متغیر محلی است زیرا در
فهرست پارامترهای تابع اعلان شده و متغیر f نیز
محلی است زیرا درون بدنه تابع اعلان شده است.

تابع Void :

لازم نیست یک تابع حتما مقداری را برگرداند. در C++ برای مشخص کردن چنین توابعی از کلمه کلیدی **void** به عنوان نوع بازگشتی تابع استفاده می کنند

یک تابع **void** تابعی است که هیچ مقدار بازگشتی ندارد.

از آنجا که یک تابع **void** مقداری را بر نمی گرداند، نیازی به دستور **return** نیست ولی اگر قرار باشد این دستور را در تابع **void** قرار دهیم، باید آن را به شکل تنها استفاده کنیم بدون این که بعد از کلمه **return** هیچ چیز دیگری بیاید:

return;

در این حالت دستور **return** فقط تابع را خاتمه می دهد.

مثال تابع Void :

```

1  #include <iostream>
2  using namespace std;
3  void sayhi()
4  {
5      cout<<"Hi... " <<endl;
6      return;
7  }
8  int main()
9  {
10     int n;
11     cin >> n ;
12     do {
13         sayhi();
14         n--;
15     }
16     while (n != 0);
17     return 0;
18 }

```

```

5
Hi...
Hi...
Hi...
Hi...
Hi...
...Program finished with exit code 0
Press ENTER to exit console.

```

نکته: برخی کامپایلرها تابع **void** را پشتیبانی نمیکنند از جمله **DEV** لذا برای تست گرفتن از این نوع توابع میتوانید از کامپایلرهای آنلاین استفاده کنید.

https://www.onlinegdb.com/online_c++_compiler

تابع main() :

برنامه‌هایی که تا کنون نوشتیم همه دارای تابعی به نام `main()` هستند.

منطق `C++` این طور است که هر برنامه باید دارای تابعی به نام `main()` باشد.

در حقیقت هر برنامه کامل، از یک تابع `main()` به همراه توابع دیگر تشکیل شده است که هر یک از این توابع به شکل مستقیم یا غیر مستقیم از درون تابع `main()` فراخوانی می‌شوند.

خود برنامه با فراخوانی تابع `main()` شروع می‌شود.

تابع main() :

چون این تابع یک نوع بازگشتی `int` دارد، منطقی است که بلوک تابع `main()` شامل دستور `return 0;` باشد هرچند که در برخی از کامپایلرهای `C++` این خط اجباری نیست و می‌توان آن را ذکر نکرد.

مقدار صحیحی که با دستور `return` به سیستم عامل برمی‌گردد باید تعداد خطاها را شمارش کند. مقدار پیش‌فرض آن `0` است به این معنا که برنامه بدون خطا پایان گرفته است.

با استفاده از دستور `return` می‌توانیم برنامه را به طور غیرمعمول خاتمه دهیم.

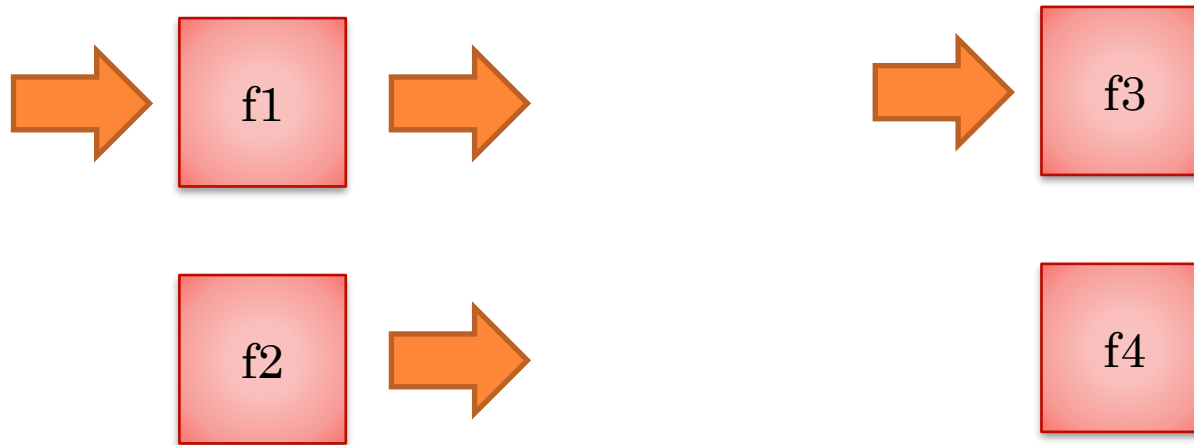

تابع main() :

استفاده از دستور **return** برای پایان دادن به یک برنامه

```
int main()
{ // prints the quotient of two input integers:
  int n, d;
  cout << "Enter two integers: ";
  cin >> n >> d;
  if (d == 0) return 0;
  cout << n << "/" << d << " = " << n/d << endl;
}
```

دستور **return** تابع فعلی را خاتمه می‌دهد و کنترل را به فراخواننده بازمی‌گرداند. به همین دلیل است که اجرای دستور **return** در تابع **main()** کل برنامه را خاتمه می‌دهد.

ورودی ندارد void	ورودی دارد	ورودی / خروجی
<pre>dType fName2 { ... return ... }</pre>	<pre>dType fName1 (dType){ ... return ... }</pre>	خروجی دارد
<pre>void fName4 (){ ... }</pre>	<pre>void fName3 (dType){ ... }</pre>	خروجی ندارد void

پارامتر پیش فرض:

```
void myFunc(int num=1, char ch='A')  
{  
    .  
    .  
    .  
}
```

```
myFunc(2, 'B'); // num=2 & ch='B'  
myFunc(2);     // num=2 & ch='A'  
myFunc();      // num=1 & ch='A'
```


با تشکر از همراهی شما

محمد سعید صفایی صادق